

УДК 37.035.3(073)

Валерій Бовсунівський

ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ОБДАРОВАНОСТІ У ПРОЦЕСІ ДИЗАЙН-ДІЯЛЬНОСТІ

Традиційно педагогічна діагностика академічної обдарованості зводиться до оцінювання навчальних досягнень учнів, які регламентуються нормативними документами Міністерства освіти і науки України. У той же час уміння вчитися є однією з ключових компетентностей, яка включає не лише знання, уміння і навички, але й ціннісне ставлення учнів до навчальної діяльності. Саме ціннісне ставлення школярів до навчання є одним із вагомих критеріїв їхньої академічної обдарованості. Емоційні реакції бажань, почуттєві стани настрою (образи “ума серця”) пробуджують “розум голови”, а взаємодія ума і розуму (образної уяви і мислення) спричиняє невідворотну потребу в предметно-маніпулятивних, предметно-перетворювальних діях у зовнішньому середовищі. Але існуючою практикою поки що не передбачена педагогічна діагностика ціннісного ставлення учнів до навчальної діяльності, з одного боку, а отже, не враховується вимога щодо формування ключової компетентності – уміння вчитися впродовж життя шляхом зміни середовищ життєдіяльності.

Готовності вчителів до виявлення і підтримки підприємництва, творчості, культурного самовираження особистості в особистісно ціннісних видах діяльності приділяється увага країнами Європейської Спільноти. Так, “Освіта і навчання 2020” – нова стратегічна рамкова програма європейського співробітництва у галузі освіти і навчання, яка базується на попередній робочій програмі “Освіта і навчання 2010”. Програма окреслює спільні стратегічні цілі для країн-членів, включаючи перелік принципів для досягнення цих цілей, а також загальні методи роботи в рамках пріоритетних напрямів для кожного етапу. Особливо актуальною для виявлення і підтримки обдарованості є четверта стратегічна ціль.

Стратегічна ціль 4.

Сприяти інноваціям і творчості, включаючи підприємливість на всіх рівнях освіти і професійної підготовки

Продовжувати роботу за такими напрямками:

1. **Надпредметні ключові компетентності.** Відповідно до Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради (від 30.12.2006), приділяти більше уваги надпредметним ключовим компетентностям у змісті освіти, оцінюванні та кваліфікаціях.

Розвивати співробітництво:

1. ***Відкритість закладів освіти для інновацій.*** Сприяти творчості й інноваціям через розвиток спеціальних методів викладання та навчання (включаючи використання нових ІКТ та підготовку вчителів).

2. ***Партнерство.*** Розвивати партнерство між постачальниками освітніх послуг і сферою бізнесу, дослідними інститутами, культурними закладами і творчими спілками, сприяти розбудові знанневого трикутника (дослідження, освіта, інновації) [7].

Надпредметною, на нашу думку, є ключова дизайн-компетентність – здатність до пробудження образних асоціацій і реалізації їх у процесі продуктивної творчої діяльності. А для цього важливо врахувати сучасний європейський підхід до мистецької освіти, яка в українській педагогічній думці явно недооцінюється.

Цілі розвитку мистецької освіти” (*Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education*) є документом, напрацьованим у результаті другої Світової конференції з мистецької освіти, що відбулася в Сеулі (Республіка Корея) 25 – 28 травня 2010 р. під егідою ЮНЕСКО.

Сеульський “Порядок денний” закликає держави-члени ЮНЕСКО, громадянські суспільства, професійні організації та громади визнати керівні цілі, використовувати запропоновані стратегії з метою реалізації потенціалу якісної мистецької освіти, яка відіграє важливу роль у конструктивному перетворенні освітніх систем ХХІ ст. Пропонуємо переклад основної частини цього документа, виконаний аспіранткою лабораторії порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України Л. Волинець [8].

Цілі розвитку мистецької освіти у світовому контексті:

ЦІЛЬ 1: Забезпечити доступність мистецької освіти як фундаментальної і постійної складової високоякісного оновлення освіти.

Стратегії:

1а. Утвердити мистецьку освіту як основу збалансованого творчого, пізнавального, емоційного, естетичного та соціального розвитку дітей, молоді та всіх, хто навчається впродовж усього життя.

1б. Сприяти конструктивним перетворенням освітніх систем і структур через мистецьку освіту.

1в. Створити системи безперервного навчання учнів різного віку *в, про та через* мистецьку освіту.

1г. Створити можливості для розвитку мистецької освіти керівництвом, її захисту.

ЦІЛЬ 2: Забезпечити високу якість концепції та здійснення програм із мистецької освіти.

Стратегії:

2а. Розробити узгоджені високі стандарти мистецької освіти, що відповідають локальним потребам, інфраструктурному і культурному контекстам.

2б. Забезпечити доступність постійної мистецької освіти для педагогів, митців і спільнот.

2в. Стимулювати обмін між науковими дослідженнями і практиками в мистецькій освіті.

2г. Сприяти співпраці між педагогами та митцями в шкільних і позашкільних програмах.

2д. Ініціювати партнерські стосунки у сфері мистецької освіти між зацікавленими сторонами та секторами.

ЦІЛЬ 3: Застосовувати принципи та практики мистецької освіти для сприяння знаходженню відповіді на соціальні та культурні виклики сучасного світу.

Стратегії:

3а. Використовувати мистецьку освіту для підвищення творчого й інноваційного потенціалу суспільства.

3б. Усвідомити і розвивати такий вимір мистецької освіти, як соціальне та культурне благополуччя.

3в. Підтримувати та підвищувати роль мистецької освіти у розвитку соціальної відповідальності, соціальної згуртованості, культурного розмаїття та міжкультурного діалогу.

3г. Сприяти здатності реагувати на основні глобальні виклики від миру до стабільності засобами мистецької освіти.

Зазначені стратегії конкретизуються в ряді конкретних педагогічних заходів.

Відтак актуальною науковою проблемою є визрівання готовності вчителів до педагогічної діагностики особистісної обдарованості в умовах мистецької освіти, яку ми ототожнюємо з дизайн-освітою. Пріоритетним завданням, яке пов'язане з проблемою визрівання такої готовності, є здатність учителів до організації дизайн-діяльності учнів, яка завжди спрямована на вдосконалення предметного довкілля на засадах взаємодоповнення краси і доцільності. У дизайн-діяльності обдарованість її учасників виявляється найповніше, що зумовлюється ціннісним ставленням учнів і вчителів до предметно-розвивального середовища, яке сприяє самовираженню особистісної обдарованості, забезпечує повноцінну культурну самореалізацію учасників навчально-виховного процесу. Середовищний (інвайронментальний – від англ. environmental) підхід до педагогічної діагностики особистісної обдарованості вимагає теоретичного аналізу відповідних наукових джерел.

До основних досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми визрівання готовності учителів до діагностики академічної обдарованості учнів загальноосвітніх навчальних закладів, ми відносимо інтернет-публікації з інвайронментальної (середовищної) психології та педагогіки дизайн-освіти, інклюзивної освіти і персоналізованого навчання.

Інвайронментальна психологія започаткована К. Левінім, який вважав, що поведінка (В) зумовлюється особливостями особистості (Р) і середовища (Е), тобто $V = f(P, E)$. В інвайронментальній психології зовнішнє інформаційно-педагогічне середовище і внутрішнє інформаційно-особистісне середовище розглядаються як єдине ціле. Вимогою є поєднання цих середовищ у спеціально організованих лабораторних умовах, внаслідок чого особистісно-ціннісні орієнтації виявляються в особистісно-ціннісних середовищах типу: “людина – природа” і “ландшафтний дизайн”, “людина – техніка” і “промисловий дизайн”, “людина – людина” і “дизайн костюма”, “людина – художні образи” і “дизайн середовища” (інтер’єрів, екстер’єрів), “людина – знакові системи” і “графічний дизайн” (у т. ч. веб-дизайн).

Іншими словами, мова йде про моделювання педагогічного середовища і педагогічних ситуацій як спосіб педагогічної діагностики особистісної обдарованості учнів. Предметна компетентність із різних галузей знань має відобразити ставлення учнів до пізнання через мистецтво дизайн-діяльності. Якщо учні виявляють рівноцінне ставлення до всіх перелічених мікросередовищ дизайн-діяльності, то можна говорити про високий рівень їхньої особистісної обдарованості. У разі виокремлення учнями суміжних мікросередовищ як особистісно ціннісних, мова може йти про достатній рівень особистісної обдарованості. Але якщо учні уособлюють себе лише з одним якимось середовищем із п’яти згаданих, то цей рівень можна позначити як середній, доступний для всіх учнів.

Педагогічна діагностика особистісної обдарованості учнів загальноосвітньої школи є найефективнішою в умовах етнічного середовища. Розвиток кожного етносу зумовлюється особливостями рельєфу і клімату етнічного середовища. Але інвайронментальний (середовищний) підхід до виявлення і підтримки обдарованих дітей майже не досліджений ні у вітчизняній, ні в зарубіжній психолого-педагогічній науці. А відтак інклюзивна освіта, персоналізоване навчання, яке сприяє повноцінному визріванню обдарованих учнів загальноосвітніх навчальних закладів, раннє визначення потреб обдарованих учнів у спеціальній освіті та координація освітніх послуг для обдарованих учнів без урахування ціннісно-середовищного (аксіолого-інвайронментального) підходів є проблематичними.

Ось чому метою статті є виокремлення значущості особистісно-ціннісного предметно-розвивального середовища для виявлення і розвитку здібностей обдарованих учнів. Пріоритетним завданням для досягнення мети ми вважали уточнення поняття “аксіолого-інвайронментальна діагностика” як методу моделювання експериментальних ситуацій, методу дизайн-діяльності, який є ефективним для педагогічної діагностики природних нахилів учнів до проектно-художньої творчості. Моделювання експериментальних ситуацій дизайн-діяльністю – це проектування предметно-розвивальних середовищ трьох типів: структурного (“людина – природа”, “людина – техніка”), сенсорного (“людина – людина”, “людина – художні образи”), вербального (“людина – знакові та сигнальні системи”), які є особистісно-ціннісними для трьох типів обдарованих учнів: “майстрів-діячів” (із тілесно-кінестетичною, просторовою і натуралістичною суміжними здібностями); “художників-глядачів” (із внутрішньо-особистісною, міжособистісною і надособистісною суміжними здібностями), “мислителів-слухачів” (із лінгвістичною, математичною і музичною суміжними здібностями).

Розвитку творчої обдарованості учнів загальноосвітніх навчальних закладів сприяє дизайн-діяльність, витoki якої ми відшукуємо в емпіричному досвіді методу проектів і вважаємо метод проектів ретроаналогом сучасного дизайну. У його основу покладено ідеї Дж. Дьюї [1], Ф. Лая [4], Е. Паркхерст [6] щодо самостійного пошуку особистісно ціннісної діяльності, привабливості дітям діяльності, врахування поточних інтересів дітей, різнобічність діяльності, пошук додаткової інформації.

На початку ХХ століття В. Кільпатрик сформулював сутність методу проектів як “планування цілеспрямованої діяльності для вирішення будь-якої проблеми, взятої з реального життя, діяльність “від усього серця”, що проходить більшою мірою самостійно” [2]. Діяльність “від усього серця” можлива в умовах предметно-розвивального середовища, яким досягається дотримання “золотого правила дидактики” Я. Коменського в умовах середовища, яке спричиняє розвивальний вплив на смак, запах і дотик, зір і слух, причому водночас [3]. Таким особистісно-ціннісним середовищем, яке забезпечує діяльність “від усього серця”, є середовище дизайн-діяльності або художнього проектування, в якому необхідна взаємодія “слухача-мислителя” (пошук і формулювання проектного задуму), “глядача-художника” (варіанти кольоро-графічних дизайнерських пропозицій), “діяча-майстра” (втілення проектного задуму і дизайнерських пропозицій у пошукових макетах конструкцій).

Подаємо сучасні формулювання поняття “дизайн”: **Design** – узор, конструкція, проект; дизайн; проектування; **Project** (синоніми plan,

design) – проектувати, демонструвати, проект (Словник Оксфорд 2006 рік видання (Oxford Dictionary). Яке з поданих формулювань понять відображає діяльність “від усього серця”? На нашу думку, поняття **Design**, у якому поєднуються лексичні значення “прикрашати” як “художник-глядач”; “проектувати” як “мислитель-слухач”; “конструювати” як “майстер-діяч”. Подаємо інші формулювання сутності поняття “дизайн”:

Дизайн (англ. design) — задум, план, ціль, намір, творчий задум, проект і креслення, розрахунок, конструкція, ескіз, малюнок, узор, композиція, мистецтво композиції, витвір мистецтва.

Дизайн (англ. design) – це творча діяльність, метою якої є визначення формальних якостей промислових виробів. Ці якості включають і зовнішні характеристики виробу, але головним чином ті структурні та функціональні взаємозв’язки, які перетворюють виріб у єдине ціле як з точки зору споживача, так і з точки зору виробника. Дизайн прагне охопити всі аспекти навколишнього середовища людини, яка зумовлена промисловим виробництвом.

Дизайн – творчий метод, процес і результат художньо-технічного проектування промислових виробів, їх комплексів і систем, орієнтований на досягнення якнайповнішої відповідності створюваних об’єктів і середовища можливостям і потребам людини – утилітарним і естетичним.

Дизайн – мистецтво komponування, стилістики та прикраси.

Звертаємо увагу на різницю між сутністю понять “дизайн” і “проект” в англійській мові. **Проєкт** (від лат. projectus) – це унікальна діяльність, яка має початок і кінець у часі, спрямована на створення певного особливого продукту чи послуги при певних обмеженнях у ресурсах та термінах, а також з урахуванням вимог до якості та допустимого рівня ризику. Тобто термін “проект” вживається в англійській мові для позначення виробничого проектування, а дизайн – для художнього, навчального проектування, яке зумовлюється не стільки мисленням, скільки образною уявою, фантазією учнів і вчителів.

У “Педагогічному словнику” є визначення поняття “метод проектів” – система навчання, за якої учні отримують знання у процесі планування і виконання поступово ускладнених практичних завдань-проектів [5]. Як видно з визначення, сутність методу проектів пояснюється у контексті виробничої діяльності, а не художньої, навчальної. Важливо, щоб виникнення творчих задумів зумовлювалося особистісно-ціннісним середовищем, а не завданнями.

У сукупності педагогічних умов, сприятливих для діагностики обдарованості, середовищному змісту дизайн-діяльності учнів нами відводиться системотворча роль. Експериментальну апробацію програм із профільно-

го і допрофільного навчання з основ дизайну, де відображено психологічні основи дизайн-діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів, здійснено у школах м. Борисполя, зокрема в ході локального експерименту в ліцеї “Дизайн-освіта” ім. П. П. Чубинського. Програма допрофільного навчання “Трудове навчання: основи дизайну” для учнів 5-9 класів шкіл нового типу отримала відповідний гриф Міністерства освіти і науки України й опублікована у фаховому виданні “Трудова підготовка у закладах освіти” (вересень – грудень 2011 р.) Уточнена і доопрацьована програма “Основи дизайну” для учнів 10-11 класів. Вона розміщена на сайті Міністерства освіти і науки України. Відповідно до профільної програми з основ дизайну створено експериментальні підручники “Основи дизайну” для 10, 11 класів (поліграфічні й електронні). Вони проходять апробацію в загальноосвітніх навчальних закладах.

Учителі технологій, художньої культури, образотворчого мистецтва, інформатики мають звернути увагу на зазначені програми і підручники з дизайну, а особливо на параграф 20 підручника для 10 класу, в якому подано діагностичне завдання “Пізнай себе”. Вважаємо, що наша діагностична методика допоможе вчителям-предметникам з’ясувати три основні профілі обдарованості учнів: “лівопівкульну” академічну обдарованість, “правопівкульну” естетичну обдарованість і “міжпівкульну” практичну обдарованість. Зазначеним типам обдарованості відповідають три види дизайну середовищ (табл. 1).

Таблиця 1

Профілі обдарованості та види дизайну середовищ

Профілі обдарованості	Види дизайну середовищ
Інтелектуальна обдарованість “слухачів-мислителів”	Графічний дизайн (в т. ч. веб-дизайн) середовища “людина-знакові системи”
Творча обдарованість “глядачів-художників”	Дизайн інтер’єрів і дизайн костюма у середовищах “людина – людина”, “людина – художні образи”
Дизайн-обдарованість “діячів-майстрів”	Промисловий (індустріальний) дизайн, ландшафтний дизайн (екстер’єрів) для середовищ “людина – природа”, “людина – техніка”

Однак вищим рівнем є дизайн-обдарованість, яка виявляється в інтегральному конструктивному умінні особистості чути, бачити і “опредмечувати” інформацію.

Для реалізації змісту дизайн-освіти і діагностики обдарованості важливо підготувати вчителів, які були б спроможними використати

навчально-методичне забезпечення, призначене для моделювання експериментальних ситуацій в особистісно-ціннісних середовищах дизайн-діяльності. У такому разі вчителі можуть стати методистами-дизайнерами у межах своїх навчальних предметів, а згодом і фахівцями технології “дизайн-освіти” у творчому колективі однодумців.

Сподіваємося, що завдяки учителям-дизайнерам педагогічна діагностика дизайн-обдарованості учнів загальноосвітньої школи буде розпочата, і стане очевидно, хто з учнів є дизайнером-дослідником (високий рівень академічної обдарованості), художником-конструктором (достатній рівень академічної обдарованості) і дизайнером-виконавцем (середній рівень академічної обдарованості).

1. Дьюи Дж. Школа и общество : перевод с англ. / Дж. Дьюи. — М. : Изд-во библиотеки работника просвещения, 1925. — 78 с.
2. Кильпатрик В. Основные методы / В. Кильпатрик. — М.-Л., 1928. — 675 с.
3. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения / Я. А. Коменский; под ред. А. А. Красновского. — М. : Учпедгиз, 1955. — 651 с.
4. Лай В. Школа действия. Реформа школы сообразно требованиям природы и культуры / В. Лай. — Санкт-Петербург, 1913. — Вып. II (последний). — 220 с.
5. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка. — К. : “Педагогічна думка”, 2001. — 516 с.
6. Свадковский И. Ф. Дальтон-план в применении к советской школе / И. Ф. Свадковский. — М., 1935. — 157 с.
7. Official Journal of the European Union (EN). — 28.5.2009. — С. 119/2—С. 119/10.
8. Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education // The Second World Conference on Arts Education. — Seoul 2010. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=41117&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.htm

Стаття надійшла до редакції 12.03.2013

В. Бовсуновский

Педагогическая диагностика одаренности в процессе дизайн-деятельности

В статье дизайн рассматривается как метод моделирования экспериментальных ситуаций и выявления одаренности учащихся. Актуализированы современные образовательные стратегии европейских стран и ретроаналог дизайн-деятельности – метод проектов. Предложен инвайронментальный подход к выявлению личностной одаренности. Дана характеристика учебному обеспечению дизайн-деятельности учащихся в общеобразовательной школе.

Ключевые слова: готовность к педагогической диагностике, одаренность, дизайн-деятельность, метод моделирования экспериментальных ситуаций, метод проектов.

V. Bovsunovskyi

Educational Diagnosis of Giftedness in the Process of Design Activity

The paper regards design as a method of modeling the experimental situations and identification of gifted students. The author actualizes modern educational strategies of European countries and retro-analog of design activity, namely a method of projects. The article proposes environmental approach to identification of a personal talent and gives the characteristic of educational provision of design activity of secondary school students.

Key words: readiness for pedagogical diagnostics, giftedness, design activity, method of experimental situations modelling, project method.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор В. П. Тищенко